

ISSN: 0000 – 0000

SBED-2018 :1(1); 12-16

Sağlık Bilimlerinde Eğitim Dergisi

Sağlık ve Eğitimi Değerlendirmede Bir Ölçme Aracı; Sağlık Okuryazarlığı

***Hakkı AKTAŞ**

Öz

Sağlık okuryazarlığı; “okuryazarlıkla bağlantılı, insanların sağlıklarıyla ilgili olarak günlük yaşamlarında karar almak, yaşam kalitelerini yükseltmek ve sürdürmek için sağlıklarını geliştirme ve hastalıklarını önleme amacıyla gerekli sağlık bilgisine erişme, anlama, değer biçme ve bilgiyi kullanmayı sağlayacak bilgi, motivasyon ve yeterlilik” olarak tanımlanmaktadır. Sağlık okuryazarlığı fonksiyonel, iletişimsel ve eleştirel olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır. Sağlık okuryazarlığı insan sağlığı için gelirden, istihdam durumundan, eğitim seviyesinden, ırk veya etkin grubundan daha güçlü bir belirleyicidir.

Anahtar kelimeler: Sağlık Okuryazarlığı, Sağlık, Eğitim

A Measurement Tool in Health and Education Assessment; Health Literacy

Abstract

The definition of health literacy is “linked to literacy and entails people’s knowledge, motivation and competences to access, understand, appraise, and apply health information in order to make judgments and take decisions in everyday life concerning healthcare, disease prevention and health promotion to maintain or improve quality of life during the life course”. Health literacy is classified into three groups as functional, communicative and critical. Health literacy is a stronger predictor of an individual’s health status than income, employment status, education level and racial or ethnic group.

Key words: Health Literacy, Health, Education

Geliş Tarihi: 22/10/2018

Kabul Tarihi: 11/01/2019

GİRİŞ

Sağlık Okuryazarlığı Tarihçesi, Tanımı ve Sınıflandırılması

Sağlık okuryazarlığı terimini ilk kez Scott K. Simonds 1974 yılında “Health Education as Social Policy” adlı çalışmasında kullanmıştır (Simond, 1974). Sağlık okuryazarlığı kavramının yaygınlaşması 1986 yılında Ottawa’da yapılan “Uluslararası Sağlığı Geliştirme Konferansı (International Conference on Health Promotion) sonrası başlamıştır. Konferansta sağlığı geliştirmede yalnızca sağlık sektörünün çabalarının yeterli olmayacağı ve çeşitli sektörlerin de bu noktada sorumluluk almasının gerektiği vurgulanmıştır. Sağlığı geliştirmede sağlıkla ilgili bilgilerin anlaşılabilir bir şekilde düzenlenmesi gerektiği ve toplumun buna uygun davranış geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu noktada “Sağlık Okuryazarlığı” kavramı öne çıkmıştır (WHO Health Literacy, 2013). Zamanla önemi giderek artan sağlık okuryazarlığı kavramını Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1998 yılında yayımladığı “Sağlığın Geliştirilmesi Sözlüğünde (Health Promotion Glossary)”, “bir bireyin sağlıkla ilgili bilgiye ulaşması, anlaması ve sağlığını geliştirici yönde bu bilgiyi kullanması için motivasyonunu ve yeteneğini belirleyen sosyal ve bilişsel beceriler” olarak tanımlamıştır (Nutbeam, 1998). Sağlık okuryazarlığı, Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğünde ise, bireylerin kendi sağlığı ve toplum sağlığını iyileştirmek amacıyla, yaşam tarzı ve koşullarında değişiklik yapabilmesinde gerekli bilgi, beceri ve kendine güven düzeyine ulaşması olarak tanımlanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2011). Sorensen ve ark. literatürde yer alan tanımları analiz ederek sağlık okuryazarlığını “okuryazarlıkla bağlantılı, insanların sağlıklarıyla ilgili olarak günlük yaşamlarında karar almak, yaşam kalitelerini yükseltmek ve sürdürmek için sağlıklarını geliştirme ve hastalıklarını önleme amacıyla gerekli sağlık bilgisine erişme, anlama, değer biçme ve bilgiyi kullanmayı sağlayacak bilgi, motivasyon ve yeterlidir” olarak tanımlamıştır (Sorensen ve diğ., 2012).

Sağlık okuryazarlığı fonksiyonel, iletişimsel ve eleştirel olmak üzere üç sınıfta değerlendirilmektedir (Nutbeam, 2000). Fonksiyonel sağlık okuryazarlığı; bireylerin sağlıkla ilgili okuma ve yazma temel becerilerini gösterir. Sağlık riskleri veya sağlık sisteminin nasıl kullanılacağı, temel sağlık eğitim materyallerini okuma yeteneğini içerir. İletişimsel sağlık okuryazarlığı; sağlık sunucuları ile iletişim kurabilme konusunda gelişmiş bilişsel ve sosyal yetenekleri, kişisel ve sosyal yetileri sayesinde sağlık aktivitelerine katılma ve sağlık bilgilerini uygulamayı kapsar. Eleştirel sağlık okuryazarlığı; mevcut sağlık risklerini ve sağlık sorunlarını tanımlayıp analiz etme, çözüm için politika geliştirme süreçlerine katılma, medyada çıkan sağlık haberleri analizini ve yorumlama becerilerini içerir (Nutbeam, 2000).

Sağlık Okuryazarlığı Ölçüm Yöntemleri

Sağlık okuryazarlığını belirlemek ve değerlendirmek için kullanılan birçok ölçme aracı mevcuttur. Sağlık okuryazarlığını kelime tanıma, okuduğunu anlama, fonksiyonel sağlık okuryazarlığı gibi farklı boyutlarda değerlendirilmektedir (Sönmez, 2011).

Tablo 1. Sağlık okuryazarlığı ölçüm yöntemleri

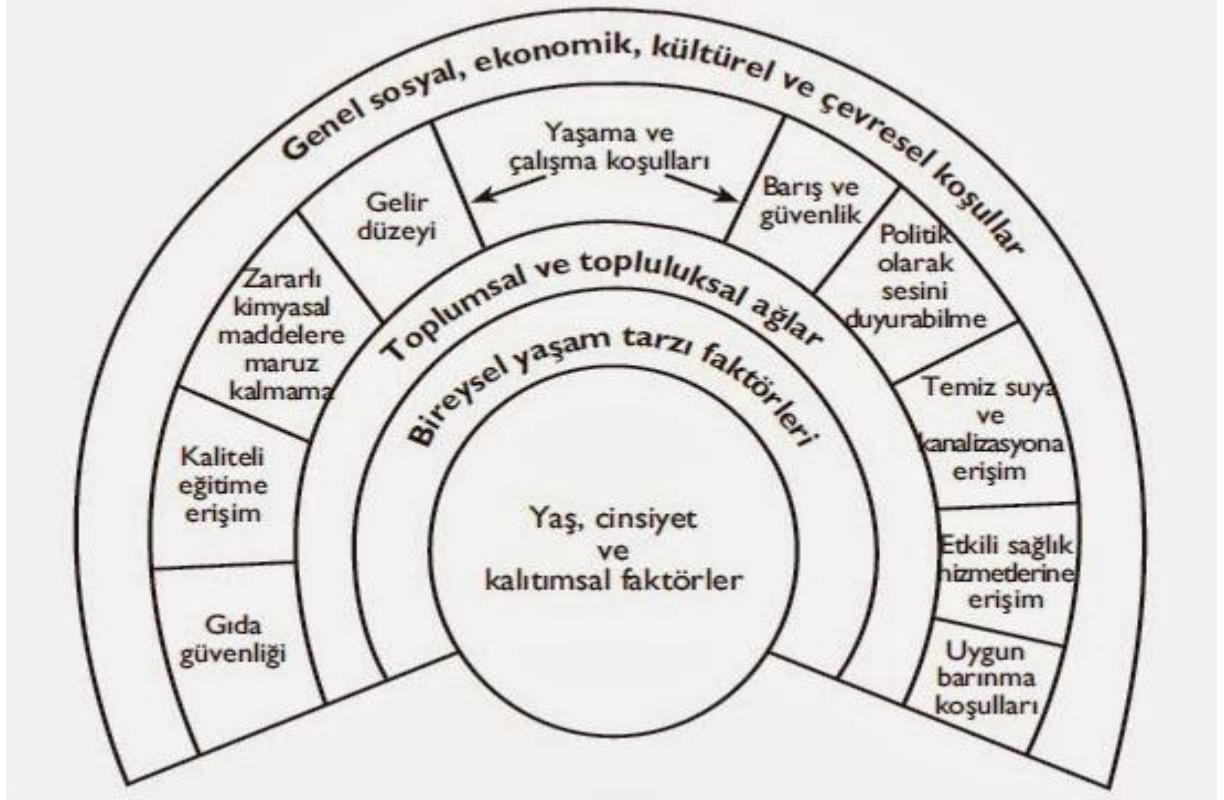
REALM	WRAT	TOFHLA	NVS	TOFHLA-S	REALM-R
(Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine)	(Wide Range Achievement Test)	(Test of Functional Health Literacy in Adults)	(The Newest Vital Sign)	(Test of Functional Health Literacy in Adults)-S	(Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine)-R
Kelime Tanıma ve Telaffuz Okuma yeteneği	Kelime Tanıma ve Telaffuz Okuma yeteneği	Boşluk Doldurma Anlama Yeteneği	Problem Çözme Anlama Yeteneği	Kısaltılmış - Boşluk Doldurma	Kelime Tanıma ve Telaffuz Okuma yeteneği
66 Tıbbi Kelime	42 Tıbbi Olmayan Terimler	17 numerik öğeli soru- 50 boşluk doldurma	Numerik ve Okuma-Yazma	Boşluk Doldurma-2 okuma anlama parçası	66 kelime 10 kelimeye indirgenmiş
Kavrama Testi değil	Kavrama Testi değil	Kavrama Testi	Kavrama Testi	Kavrama Testi	Kavrama Testi değil
2-3 dk.	5 dk.	20-30 dk.	3 dk.	5-7 dk.	
İngilizcesi mevcut. Diğer dillerde uygun değildir.	İngilizcesi mevcut. Diğer dillerde uygun değildir.	İngilizce ve İspanyolcası mevcut	İngilizce ve İspanyolcası mevcut	İngilizce ve İspanyolcası mevcut	İngilizcesi mevcut. Diğer dillerde uygun değildir.
Puanlamalı (Sınıf Düzeyli)	Puanlamalı (Sınıf Düzeyli)	Yetersiz/Orta/ Yeterli	Doğru sayısı	Yetersiz/Orta/ Yeterli	Puanlamalı (Sınıf Düzeyli)

Geliştirilen bu ölçeklerden REALM ve NVS 2009 yılında Özdemir ve ark.'ları tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır (Özdemir ve diğ., 2010). Diğer ülkelerde geliştirilmiş ölçeklerin geçerlilik-güvenirliliğinin yapılmasına ek Türkçe ölçek geliştirme çalışmaları da bulunmaktadır. Sezer ve ark.'ları tarafından geliştirilen 23 maddelik “Yetişkin Sağlık Okuryazarlık Ölçeği” ve Okyay ve Abacıgil tarafından geliştirilen “Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (TSOY 32)” çalışmaları mevcuttur (Sezer ve Kadioğlu, 2014) (Okyay ve Abacıgil, 2016).

Sağlık Okuryazarlığı ve Etkileyen Faktörler

Sağlık okuryazarlığı genel olarak demografik, kültürel ve psikososyal faktörlerden, genel okuryazarlık düzeyinden, bireysel özelliklerden, hastalıkla ilgili deneyimlerden ve sağlık hizmeti sistemi ile ilgili etmenlere kadar birçok faktörden etkilenmektedir (Sorensen ve diğ., 2012). Sağlık okuryazarlığı yetersizliği nedeniyle, bireylerin sağlığı üzerinde olumsuz yönde etkiler olduğunu destekleyen kanıtların giderek arttığı belirtilmektedir. Bu etkiler; koruyucu sağlık hizmetlerinin düşük düzeyde kullanımı, semptomatik dönemde sağlık bakımı arayışında gecikme, bireyin tıbbi durumunu anlamasında yetersizlik, tıbbi öneri/talimatlara bağlılıkta yetersizlik, öz-bakım yetersizliği, sağlık bakım maliyetlerinde yükselme ve mortalitede artış olarak gösterilmektedir (Freedman ve diğ., 2009).

Sağlığın temel belirleyicilerini genetik, cinsiyet, yaş, yaşam biçimi (beslenme, egzersiz, sigara vb), eğitim, barınma, iş, sağlık hizmetleri, su, sanitasyon, genel sosyo-ekonomik ve çevresel durum oluşturmaktadır (Dahlgren ve Whitehead, 1991) (Şekil 1).

Şekil 1. Sağlık Temel Belirleyicileri

Sağlıkta eşitsizlik kavramının iki temel ögesi sağlık hizmetleri ve sağlığın sosyal belirleyicilerinde eşitlikten oluşmaktadır (Şimşek ve Kılıç, 2012). Sağlık açısından sağlık okuryazarlığı gelirden, istihdam durumundan, eğitim seviyesinden, ırk veya etnik grubundan daha güçlü bir belirleyicidir (WHO Health Literacy, 2013). Sağlık okuryazarlığı kavramının sağlığın temel belirleyicileri arasında güçlü bir yeri olması sağlıkta eşitsizlik mücadelesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık okuryazarlığını yükseltmek için yaşam boyu öğrenme politikaların benimsenmesinin önemli etkileri olduğu belirtilmektedir (Bilir, 2014). Sağlık okuryazarlığının genel okuryazarlıkla birebir ilişkisi olması yönünden eğitim alanında yapılacak çalışmalar sağlık okuryazarlığına ve sağlığın geliştirilmesine dolayısıyla sağlıkta eşitsizliklerin azaltılmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Kaynaklar

- Bilir, N. (2014) Sağlık Okuryazarlığı. Turk J Public Health, 12(1), 64-68.
- Dahlgren, G., Whitehead, M.(1991) Rainbow model of health. In: Dahlgren G, Whitehead M (ed). European Health Policy Conference: Opportunities for the future. Vol 11–Intersectoral Action for Health. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 314.
- Freedman, D.A., Bess, K.D., Tucker, H.A., Boyd, D.L., Tuchman, A.M., Wallston, K.A.(2009) Public health literacy defined. Am J Prev Med, 36(5),446–451.
- Nutbeam, D. (1998). Health promotion glossary. Health Promot. Int., 13(4), 349-364.
- Nutbeam, D. (2000). Health Literacy As A Public Health Goal: A Challenge For Contemporary Health Education And Communication Strategies into The 21st Century. Health Promotion International,15(3), 259–267.
- Sezer, A., Kadioğlu, H. (2014) Yetişkin sağlık okuryazarlığı ölçeği'nin geliştirilmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi.,17,3.
- Simonds, S.K (1974). Health education as social policy. Health Educ Monogr, 2, 1–25.
- Sorensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J. ve ark. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. BMC Public Health, 12:80.
- Sönmez, B.F. (2011). Sağlık Okuryazarlığına AR-GE Yaklaşımı. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara. www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-72538/h/bfs-soy-egitim
- Şimşek, H., Kılıç, B. (2012) Sağlıkta eşitsizliklerle ilgili temel kavramlar. Turk J Public Health, 10(2), 116-127.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlıkın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü (2011). Ankara: Anıl Matbaacılık (1. Baskı).
- Okyay, P., Abacıgil, F. (2016). Türkiye’de Sağlık Okuryazarlığı Ölçekleri Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması. <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/530>.
- Özdemir, H., Alper, Z., Uncu, Y., Bilgel, N.(2010) Health literacy among adults: a study from Turkey. Health Educ Res.,25(3),464-77.
- WHO. Health Literacy (2013). In: Kickbusch I, Pelikan LM, Apfel F, Tsouros AD, editors World Health Organization, Regional Office for Europe.